

Forfatter: Aakjær, Jeppe

Titel: Grundlovstale 1915

Citation: Aakjær, Jeppe: "Grundlovstale 1915", i Aakjær, Jeppe: *Artikler og Taler. - 1919*, Gyldendal, 1918-19, s. 387. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-aakjaer04tom-shoot-workid58571/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Artikler og Taler. - 1919

GRUNDLOVSTALE
I SILKEBORG 5. JUNI 1915.

Mine Tilhørere!

Det er en mærkelig Stemning, der i denne Stund ligger over Danmark og alle danske Sind. Maa jeg forsøge at gjøre Dem denne Stemning forstaaelig ved et Billede. De er jo saa at sige alle mer eller mindre Landboere, der enhver især har deltaget i Høstens Gjærning. Kan De huske, hvad vi følte, naar der kom Torden op, mens vi bjærgede Rugen i Hus? Iveren, Ængstelsen, Spændingen; Nu var Rugen saa herlig tør og tjenlig, hvor var det endde led, om den skulde faa denne sorte Byge over sig! Men Tordenskyen skjød sine Batterier længere ind over de blaa Banker mod Syd, Lynene flækkede Himlen i Øst og Vest, Skraldene rasled hen over Kjær og Engdale; en egen Lugt fyldte ens Næsebor. Tordenen har jo altid sin egen vilde Lugt, der gjør alle Sanser saa vaagne, saa feberdirrende vaagne. Og her gaar Manden paa Markvejen ved Siden af sit Kornlæs, og derhenne, midt paa Hjemmets kalkede Ladevæg, gaber en aaben Luge efter de tørre Neg; og naar han vender sig omkring, saa staar der andre lige saa tørre Neg omme paa Ageren; Pigen gaar just og binder dem i Tvil-linger; hendes hvide Høsthat lyser dobbelt hvidt mod Sydhimlens vilde Tordensky.

De kjender alle denne Spænding for at faa det kjære danske Brød i Hus. Og De har allerede gjættet, hvortil jeg sigter med dette Billede. Tordenskyen er jo denne Krig, som fylder det hele Evropa med Rædsel og Bulder og blodigt Bandsværk, og Kornet, vi ager i Hus, er vor Forfatning, vor ny Grundlov, som med denne Dag vil kjøre ind over dette sommergrønne, lyse Land.

Ja, det er i Angst og Spænding, vi har bjærget denne Høst; for hvert Læs, vi kjørte i Hus, maatte vi se ud mod Tordenskyen. For hver Paragraf, vore Lovgivere prentede, maatte de spørge sig selv: Har vi Landefred i Morgen! Men nu er saa det sidste Læs i Hus — og jeg siger, det er kommen taalelig godt i Hus. — Lad da alle Ønsker forene sig i dette, at Krigens vilde Lyn maa gaa Danmark — vort lave

Fædrethjem — forbi! — Men hvor underligt det end lyder: Ikke alle kan forenes i dette Ønske. Men det skal i vide: De, som lige fra Begyndelsen har arbejdet paa at indvikle os i denne forfærdelige Krig, der formodentlig, hvis den kom op over vore Grænser, kun kunde faa det Udfald at udslette Danmark af Staternes Tal — jeg siger: det er de samme, der ogsaa har villet hindre os i at faa denne Forfatning; det er Gjengangerne efter dem, der smedede Forfatningen af 1866, det er Troldene, der sidder paa deres laadne Bag rundt om paa Bakkerne og hylér over: at høre Klækkerne ringe Sejren ind over Demokratiet. — Mine Tilhørere! Fatter De ret Stundens Alvor og Storhed? En ny Forfatning er ikke saadan at løbe píl, i hvert Fald ikke, naar den skal tilfredsstille frisindede Mennesker.

Forfatningen af 1866 — denne hæslige, gamle Hex med den tandløse Mund og de rindende Øjne —, som det hedder i vort Bondemaal: „Hun draaver“, hun ræller allerede i Døden; hun kunde ikke dø, den langtrynede Hex, før hun fik Ild under Sengen; men nu er det alt ude med hende; find nu en Sump, hvor hun kan sænkes ned; en forsvarlig Pæl igjennem hende, at hun ikke skal spøge og ved Natte-tid lægge Dagens Værk øde, som sikkert hendes Hu staar til!

Der har — ogsaa enkelte Gange fra frisindet Side — været ytret Misfornøjelse med den ny Forfatning, for hvilken vi nu flager: de syntes ikke, den bragte os nok. Det er naturligvis dette, at Valgretsaldere blev saa uforholdsmæssig høje; og det er rigtigt: det er et betydeligt Skaar i Glæden, at ikke de 21 Aar kunde gennemføres med ét Slag som ret Alder for en løv Karl og d'to Kvinde, der som Vælger vil have Indflydelse paa sit Lands offentlige Liv. Men hvorfor skal vi altid ensidig dvæle ved det, vi ikke kunde naa, og ikke hellere glæde os over de paatagelige Fremskridt, som den ny Lov rummer? Der er Folk, der synes, at det først bliver rigtig fin Politik, naar man lader Misfornøjelsen raade i nær sagt alt, hvad der skabes indenfor Offentligheden. De minder om Folk, der skal til at arve; kjender vi ikke alle den Slags Mennesker, som skal dele Stumperne efter en afdød — „elsket og savnet!“ om den afdøde har tilstaaet dem Tusinder — de skal nok faa et eller andet at krotte over; skal nok i en eller an-

den Krog opdage et Par gamle Buxer, som til deres Harmen er gaaet deres Næse forbi.

Maa jeg bede disse misfornøjede endnu en Gang mindes Forfatningen af 1866 og hvad den opretholdt som politisk Norm.

Denne Forfatning krænkede paa det dybeste den jævne Mands Retfærdighedssans og Retsbevidsthed, naar den gav en Række store Privilegier til Folk, hvis eneste Adkomst til Udmærkelse var deres Rang og Rigdom. Paa den Vis fik Godsejer- og Herremandsstanden en Magt og Myndighed, som paa ingen Maade svarede hverken til deres Antal eller til deres rent menneskelige Fortjenester. Der er tidt bleven sagt med Stoltthed: I Danmark er alle lige for Loven! Hvor beskjæmmende var det da ikke, at der stadig maatte tilføjes: Saa nær som for Grundloven; thi det havde dog vel ingen, selv nok saa fræk, Dristighed til at paastaa, at alle var lige for Grundloven, saalænge én eneste Herremand med sin Stemme kunde veje op mod et helt Sogn, saalænge alle Kvinder var udelukkede fra Valgbordet, saalænge alle Tjenestefolk var berøvet enhver Ret til at faa Indflydelse i det offentlige Liv. At den jævne Mand heller ikke lod sig overtale til at forandre Syn paa den Ting, derfor er den ny Forfatning et stort og talende Bevis. Det er noget af det herligste, jeg har oplevet, noget der har fyldt mig med Mod og Glæde langt ud over denne Stund — at jeg under denne Grundlovskamp har set, at Retsbevidstheden, Retfærdssansen endnu lever uplettet i den jævne Mands, i Bønders og Arbejderes Sind.

„Du er et Menneske, jeg er et Menneske — vi vil ikke krænke hinandens Menneskeret!“ — Er det ikke Loven over alle Love? Er det ikke Bunden i al Moral, i alt gjen- sidigt Samfundsliv, ja i al politisk Velanstændighed! Retsbevidstheden — som en stor gylden Mønt ligger den paa Bunden af Folkets Kildevæld. Det Folk er dødsdømt, som har ladet sig den Mønt frarøve! Men nu véd jeg, at mit Folk har dets Retsbevidsthed i Behold, ellers kunde denne ny Forfatning aldrig være bleven til, den Forfatning, som ikke kjender Privilegier, som ikke kjender hverken Godsejere eller Hartkornsbesiddere, som kun anerkjender Hæderlighed som Adgangstegn til borgerlige Rettigheder. Godsejerne har vel endnu deres Hartkorn, men de kan

ikke mere efter den ny Forfatning kaste det paa Decimalvægten, hvor der tages Bestemmelse om Menneskeret og Menneskelykke. Det er en Forskjel paa de to Forfatninger, der vil danne Epoke. Forfatningen af 1866 var i sin Grund en umoralsk Lov, fordi den paa det dybeste krænkede den jævne Mands Retsbevidsthed. Thi det kan aldrig blive Ret — moralsk Ret — som i Forfatningen af 1866, at gi én Mand — Herremanden — ligesaa mange Stemmer som en hel Kommune; det kan aldrig blive moralsk Ret at la' Heste og Kvæg stemme lige med levende Mennesker; det stod ganske vist ikke med ligefremme Ord i den tidligere Grundlov, at Herremandens Kvæg, hans Øg og Stude ogsaa havde Stemmeret, men forblømt stod det der, naar man gav én Mand i Sognet dobbelt saa mange Stemmer som hele Sognet tilsammen. Mennesket Herremanden, Godsejeren, Lehnbesidderen var kun én, men i Kraft af sine Hartkornstønder, sine Rigdomme, sine fyldte Heste- og Studestalde blev han mangfoldiggjort paa det syndigste, naar Herremanden og alle hans Stude gik frem paa Rad i deres Magt og Vælde.

Vil man derfor have et drastisk Billede af den Magt, som Godsejeren havde paa Vaigdagen under den nu skrinlagte Forfatning, saa tænk du dig Godsejeren staaende ved Valgurnen, men bag ham uendelige Kobler af Kvæg, der med løftede Muler brøede Demokratiet ned. Hvor tidt har ikke den Forfatning fyldt vort Sind med Beskjæmmelse, med Vrede, ja, med Had. Tænk paa, hvad man brugte den Forfatning til i Firserne, da Estrup traadte Landet under sine Junkerstøvler som en Bismarck den 2den i Lommeformat. Det er stygt at se en Privatmand vise Snobberi for Rigdom og Pengesække, men det er endda styggere at se en Lov — tilmed et Lands Grundlov — gjøre det. Dette neskjæmmende Syn skal vi ikke ha' herefterdags; den ny Forfatning har virkelig gjort alle lige for Loven, Grundloven. Det er det nye, det store ved den. — At Godsejermagten er brudt, er vel nok Kardinalpunktet, men hvilket mægtigt Perspektiv er der ikke ogsaa i dette, at Kvinderne nu første Gang træder ind til alle de politiske Rettigheder, som før kun var Mændenes. Jeg synes, alle alvorlige danske Kvinder, gamle som unge, maa føle dette som en hel social Nyskabelse. Jeg synes, Kvinden maa gaa

med Smil om sin Mund hele denne Uge ud i Bevidstheden om, hvad der er hændet hende. Ja, jeg synes, at alle de Kvinder, som oplever denne Dag --- 5. Juni 1915 --- maa føle sig gudbenaadede fremfor andre Kvinder baade i Fortid og Fremtid.

En saa absolut Sejr mindes jeg ikke, at Mændene har vundet for deres Vedkommende nogensinde i hele Danmarkshistorien. Thi Sejre, de falder gennemgaaende sparsomt paa denne Jord, mens Nederlagene hører til det sikre og visse. Sejrer vi endelig en Dag, --- kommer det til os og lægger sig for vor Fod alt det, som vi i vor Ungdom gik imod med lysende Øjne, ja, saa er det saa forpjusket, saa langt fra Idealet, det vi sang, og det vi drømte! Det gjælder da ikke mindst vore politiske Sejre, Mændenes politiske Sejre, der næsten altid fremgaar af et Kompromis, en Tuskhandel --- og Tuskhandel forenes meget vanskeligt med Idealer. --- Hvor anderledes fint og flot sejrer da ikke Kvinderne nu; mens Mændene har maattet fravriste Reaktionen deres Rettigheder stumpevis, har maattet løskjøbe sig i dyre Domme Mand for Mand og Stand for Stand, --- saa faar Kvinderne nu det hele paa ét Bræt, den dyreste Rettighed, der gives: Stemmeretten --- den dyreste Rettighed, fordi den er som en Generalnævner for alle de andre --- den faar Kvinderne nu uden Prutten, fra Grevinden til den fattigste Sy pige.

Og Skam skal den faa, der siger, at det ikke er fortjent.

En tusind Aar gammel Uret er nu sonet og gjort god. Kvinden er nu løftet op til vor Side i de dybeste offentlige Anliggender. Hun skal nu ikke længere kunne rammes af det mandfolkeagtige brutale Ord: „Politik --- det er noget, som ikke vedkommer *dig!*“ Hun, som har været vor bedste Kæmmerat, hun, som har beriget vort Hjærte i vort Livs Højtidsstunder, hun, som har vakt vore dybeste Længsler, saa vi syntes, at Livet var ikke til at leve, om ikke *den* Kvinde vilde leve det med os, --- hun, hvis Skjønhed er skjænket hende af Guderne, hun, som har været Gjenstand for Alverdens smukkeste Poesi --- hun skal nu ikke mere være uværdig til vor Tillid i Offentlighedens Verden, hun skal ikke længere ved en uoverstigelig Mur være udestængt fra de fundamentale politiske og menneskelige Rettig-

heder. Ligesom hun har været vor trofasteste Kammerat i Privatlivet, saadan har vi nu ogsaa vor Arm om hendes Liv i Politik. Og saadan er det Ret. Nu skal ikke en stakkels herskesyg Pjes af et Mandfolk kunne stille sig i Positur overfor en intelligent Kvinde, som var *hans* Karakter — blot i hans Egenskab af Mandfolk — af et ædlere Metal end hendes. Det skal komme for en Dag, at der er endnu værdifuldere Egenskaber end fysisk Styrke. Heller ikke i Mændenes Verden uddelte man jo hidtil Menneskerettigheder efter Hestekræfter. Og netop Kvindhjærtens ypperste Egenskaber vil der blive den stærkeste Brug for i Fremtidens Politik.

Naar denne Krig en Dag er tilende, da er det jo, som skulde vi begynde igjen næsten ved Verdens Skabelse. Der er ikke en Menneskefølelse saa om og skjælvende, at den ikke er skjændet af denne Krig, ikke en Blomst ved Vejkanten, der ikke er plettet af Blod, der er ikke et Gudsbud saa dybt og helligt, at det ikke er traadt under Fødder; det er som om der lede Satan havde løbet stængende igjennem Verden og nu stod i Triumf paa det højeste Bjærg med alle Katekismens Blade paa sine Horn. Gjennemgaa de ti Mosébud, der var bleven den civiliserede Verdens moralske Lovbog — gennemgaa dem et for et: der er ikke et eneste, som ikke denne Krig har sønderplittet!

Krigens Tordensky er saa at sige over vort Hus, de vildeste Lidenskaber er sluppen løs; Menneskeslægten synes at have besluttet sit eget Selvmord.

Hærligheden rundt om i Evropa kan jo ikke se en sund, rødmusset Mand, der staar paa sin Lo og tærsker sin Rug, før de skal ha ham bastet og bundet og slængt ind under Krigens Kjødhakkemaskine.

Men det Øjeblik kommer, da man er mæt af at myrde, da man vender sig fra denne Krig med Væmmelse og Rædsel, da bliver der Brug for alle Hænder til at blidne de forfærdelige Saar, som Krigen har slaaet os alle; i det mægtige Humanitets-Arbejde, som da maa tage sin Begyndelse, vil Kvinden kunne indlede en ny Tidsalder, om hun fatter sig selv og Tidens Fordringer paa rette Maade.

Kvinden forstaar sig jo paa Smykker. Et herligt Smykke, ja en Ædelsten — Stemmeretten — er bleven lagt i hendes Skjød. Lad hende fæste det ved sin Barm, og

smilende gaa ind til den Kamp, der med Vished venter hende som os alle.

Men vi skal ogsaa tales lidt ved om de andre, der har haft Fordel af den ny Grundlov, thi Kvindernes var jo ikke de eneste, der var forment Adgang til Forfatningen af 1866. Den bitreste Pille at sluge for de reaktionære har vel nok været den, at nu ogsaa Tjenestefolk har faaet Valgret med andre Mennesker, naar de da eilers har Alderen. „Hvorledes“, har det sikkert ofte lydt fra den Kant, „de, derhøne i Karlekamret og i Pige kamret med, som vi ugenert har hundset og kostet med — skal de nu paa lige Straa med os andre!

Tho da er de da ikke andet end nogen Husmandsunger!“ Saadan tænker Bondearistokraten. De fleste er kloge nok til at tænke det i Stilhed, men somme kommer dog for Skade at tænke højt.

Dersom Historien havde opbevaret de Tanker, der gennemfoer Herremændenes Hoveder i 1788, da Stavnshaar det løstes, eller i 1849, da vi fik den fri Forfatning, vilde det sikkert ofte have lydt den Gang: „Hvad, er det ikke den usle Bonde Volle Krænsen, som jeg lod trække ind i Fogdens Stue og gi' Pisk, fordi han nægtede at kjøbe mit Tiendekorn til Aalborg. Og saadan én skal ha' Valgret! Pøj, pøj!“

Se, den Gang var Bonden Tjener og Træl. Nu er han bleven Hushønde, Storbønde, der har svært ved at erindre sin egen onde Fortid.

Den ny Grundlov vil efterhaanden kræve en hel ny Værdimaaler, vil sætte Aandsevner i Stedet for Skatteevne, vil sætte Duelighed og Snille i Stedet for Penge og Værdipapirer.

Fortiden var saa stærk i at betone Friheden, Nutiden kan ikke blive staaende dér. Den siger: Ja, det kan være godt nok med Friheden, men der maa mere til. Nej, vil du Lighed, min Fa'r! Det er Kjendmærket paa en Demokrat i vore Dage! --- Lad os ta' Lære af Naturen ogsaa dér. Se, hvor den er Lighedsmand! For Naturens Aasyn er vi alle lige. Nu siges der ganske vist, at Lynet har Tilbøjelighed til at spare de fromme. Lad det nu staa hen, men aldrig har De dog hørt, at Lynilden specielt udsøgte sig de fattiges Boliger.

Naar det store Skib „Lusitania“ torpederes og gaar til

Bunds, saa svømmer en Mand ikke ovenpaa, fordi han er rig, tværtimod! har han mange rede Penge i Baglommen, kan de let komme til at virke som Kampesten, der trækker ham herunder. Mangemillionæren Mr. Astor gaar til Bunds i Bølgerne, mens Skibsdrengen, eller kanske endog saa Skibskunden, bliver reddet, fordi de besidder den Evne at kunne svømme. Lad os komme derhen, hvor det er Evnen, Dygtigheden og ikke en tilfældig Guldklump, der giver dig din Menneskeværdi. — Og et stort og afgjørende Skridt er vi kommen derhen imod ved denne nye Grundlov. Nu er der, saa vidt muligt, givet os alle — politisk set — den samme Start — saa du behøver ikke at staa tilbage, saafremt du ikke selv vil — hvis du ikke er en politisk Sove-tryne, der gi'r en blaa Mandag i det alt sammen, men er en lysvaagen Mand eller dito Kvinde, der kjender din Menneskeret og dit Menneskeværd. Det har i højeste Grad været skjæbnesvangert for Smaafolk, at de lod sig være lige i Politik. Jeg siger til jer, I Smaafolk, vær aldrig ligegyldige i det politiske! Hellere ligegyldig, naar jert Hus brænder over jer! Hvem skal varetage din politiske Interesse, naar ikke du varetager den selv?

Tror De, at denne forfærdelige Krig, der nu gjør den Jord gloende, hvorpaa vi alle skal træde — jeg siger: Tror De, at den kunde være kommen i Stand, hvis ikke uhyre Lag af Evropas Befolkning — specielt i Underklasserne — havde siddet nedsænket i politisk Døs og Umyndighed! Nej, nej! Politisk Aarvaagenhed nedefter slaar en Sikkerhedsvagt omkring Samfundene, som ingen politiske Skjælmer vover at gjenembryde; men politisk Døs gjør os til Bold for Fyrsteforfængelighed og diplomatisk Rænkespind!

Men for at holde os til vore hjemlige Forhold, den politiske Ligegladhed, som den ytrer sig i vort eget Land: — Du Smaamand, du lader jo dog ikke alle og enhver trække til Marked med *dit* Hoved, nej, med din Ko trækker du selv; du lægger ikke hendes Reb i anden Mands Haand, før du har taet den sidste Hvid. Og deri handler du efter menneskelige Erfaringer ret. Men mens du har bevaret denne sunde Skepsis, naar det gjælder din hjelmede Ko, saa lod du altfor ofte en tilfældig Gavtyv trække til Marked med din politiske Ko, og du saa aldrig mere i den Handel hverken til Øjel eller Ærme. For at forlade Billedernes Sprog: Hvor tit hænder det ikke, at mens du stod og til-